

3. Imobil în stil Secession din str. 30 Decembrie 1 4. Idem. Detaliu fig. 2

5. Clădirea aflată în splaiul Tudor Vladimirescu, colț cu str. 6 Martie

în completarea decorației, împreună cu alte elemente preluate din amintirile romanice și gotice completează de fapt viziunea secession ce predomină în întreg ansamblul sobru și simetric conceput.

În afara acestor mari complexe arhitecturale, Timișoara prezintă în mod dispartat clădiri secession în diferite cartiere, amplasate însă cu preponderență în jurul piețelor sau arterelor comerciale, datorită caracterului complex al acestor imobile masive cu multe apartamente, având parterul, în majoritatea cazurilor, afectat diferitelor funcții comerciale.

Formă de creație ce va da posibilitate dezvoltării fanteziei fiecărui arhitect, fiind astfel prima manifestare modernă ce rupe cu trecutul tradițional legat de modalități de expresie impuse de un stil sau altul, arhitectura secession va fi și prima care va rupe zăgazul existent între arhitectură și

formele populare de manifestare ale acestuia pe plan național.

Ca urmare a acestui stil liber în conceptele sale de expresie, se vor forma, la începutul secolului al XX-lea, școlile naționale de arhitectură în centrul și în răsăritul Europei, în cadrul cărora școala românească își va aduce aportul în mod deosebit. După primul război mondial, Timișoara va cunoaște o nouă perioadă de avânt în construcțiile întrerupte pentru o perioadă de timp, perioadă de afirmare a unor arhitecți care vor aduce și pe aceste meleaguri noua viziune arhitecturală; aceea a completării în forme de expresie specifică a mișcării ce începe la sfârșitul secolului al XIX-lea — moment constructiv din configurația urbanistică a orașului — după care urmează arhitectura modernă, impusă tot mai mult în perioada interbelică și continuată azi ca o expresie vie a importanței acordate dezvoltării urbanistice.

CONSIDERAȚII PRIVIND SECESSIONUL ÎN ARAD ÎN CONTEXTUL URBANISTICII SECOLULUI AL XIX-LEA

GHEORGHE LANEVSCI

Aradul, oraș de cimpie, cu important rol economic, politic și militar, a beneficiat în secolara-i existență de multiple preocupări sub aspect urbanistic din partea notabilităților.

Preocupările acestora se intensifică după anul 1834, an în care Aradul este declarat oraș liber regesc¹ fapt ce deschide noi perspective dezvoltării și înfrumusețării sale.

Ca urmare a planurilor de sistematizare elaborate de Pikuly Ludovic², realizările în domeniul construcțiilor atrag laude din partea călătorilor străini. Unul dintre aceștia scria pe la 1846 „... are străzi frumos rînduite, cele mai multe pietruite, trăiesc mulți comercianți, veșnică mișcare pe străzi, numeroase prăvălii îi dau conturul unui mare oraș”³.

Din păcate însă Aradul are mult de suferit în cursul deceniului al cincilea al secolului al XIX-lea de pe urma catastro-

falei revărsări a Mureșului cît și a bombardamentelor din cursul anului 1848 lansate de către trupele austriece aflate în cetatea Aradului⁴.

Distrugerile provocate în zestrea constructivă a orașului fac ca imaginea asupra arhitecturii urbane, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, să ne-o creăm doar din tablouri, stampe, gravuri, documente de epocă și din descrierile unor călători străini.

Spre deosebire de această perioadă, timp în care orașul a fost greu încercat, a doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează prin realizări spectaculoase în domeniul arhitecturii urbane. Este drept că demarajul activității constructive s-a declanșat destul de greu, după aproape două decenii de muncă istovitoare de asanare și îndiguire a orașului, lucrări necesare pentru prevenirea eventualelor catastrofe naturale.

În acest timp, burghezia, deținătoarea puterii economice, își consolidează puterea politică pe care o preluase și, dornică

¹ Diploma de oraș liber regesc Arad, Muzeul județean Arad, secția feudală nr. 218

² Marki Sandor „Arad varmegye es Arad szabad királyi város monografia, Arad, 1895, vol. II, p. 517

³ Idem, p. 547

⁴ Somogyi Gyula „Arad szabad királyi város es Arad varmegyöközsegeinek leirasa“ Arad, 1913, p. 11—13

de afirmare și sub aspect estetic, va declanșa începând cu anul 1867 o campanie în domeniul construcțiilor a cărei intensitate a crescut după anul 1873⁵. Efectul acestei activități îl constituie monumentalele și impunătoarele clădiri dispuse continuu sau intercalate de grădini și parcuri de o parte și de alta a străzii principale cît și a străzilor adiacente. Sediile administrației locale, locuințe, școli, teatru, prăvălii, biserici, aparținînd stilurilor baroc, neorenaștere, neoclasice și eclectic au stîrnit admirația călătorilor străini ce declarau „... e un oraș mare cu o imagine impozantă”⁶.

Constituind o mîndrie a Aradului, marea majoritate au fost declarate monumente și se bucură de un regim preferențial.

Continuă dezvoltare social-economică a orașului cît și creșterea populației sale au menținut ritmul în construcții la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

În acest timp, secesiunea, stil ce prinde contur și se impune în Europa, America de Nord, atingînd sensibil chiar și Extremul Orient mai ales Japonia⁷, a găsit o mare afinitate în rîndul populației și edililor orașului Arad. Drept urmare apanajul constructiv al orașului s-a îmbogățit cu frumoase edificii în stil secesiune răspîndite în aproape toate cartierele lui. Pătrunderea acestui stil în arhitectura urbană a Aradului a avut loc la o dată ceva mai tîrzie decît în alte orașe transilvănene, urmînd însă decalat în timp succesiunea perioadelor sale.

Prezentă în clădiri de forme și mărimi moderate dar foarte frumos executate, perioada florală în Arad își are începuturile cam pe la anul 1895. Găsind adepți în rîndul populației, numărul edificiilor acestei perioade cît și întinderea lor pe verticală și orizontală se mărese, ele ocupînd spații pe numeroase străzi centrale. Fațadele acestora, împodobite cu balcoane, a căror linie sinuoasă a balustradei din zidărie, cu goluri sau feronerie florală, le dă o notă de cochetărie, bogată decorație vegetală în relief, ce încadrează deschideri, intercalează sau decorează într-o formă nouă elemente arhitectonice clasice, precum și adevărata broderie vegetală a unora atrag privirea trecătorului sesizat de departe de turnurile de diferite forme ce încoronază, alături de aticuri spectaculoase, acoperișurile edificiilor.

Dintre clădirile perioadei florale a secesiunii ne vom referi doar la două pe considerentul că acestea, pe lîngă exteriorul aproape intact, au păstrat parțial în interior străluciri ale gloriei trecute. Astfel **clădirea din strada Cloșca nr. 4**, azi sediul Direcției agricole, a conservat la parter frumosul hol de onoare a cărei scară din marmură roșie, flancată de două coloane fusiforme din același material, precum și mozaicul floral al pavimentului surprind plăcut pe vizitator. Surprinderea devine impresie în urma vizitării clădirii în ale cărei încăperi, atît la parter cît și la etaj, s-au păstrat cîteva platforme frumos lucrate, două glasvanduri și un vitraliu la o ușă ce dă spre o terasă.

⁵ Idem, p. 72

⁶ Idem, p. 78

⁷ Paul Constantin „Mica enciclopedie de arhitectură, arte decorative și aplicate moderne” București, 1977, p. 11

La exterior deschiderile în formă de potcoavă sau rinichi, decorul floral puternic profilat mai ales în zona ancadramentelor, bow-window-ul de colț sprijinit pe coloane ce se ridică de pe balconul parterului cît și marea deschidere a sinuosului atic de la fațada principală dau o notă distinctă întregului edificiu. La aceasta mai contribuie și feronerie balcoanelor dinspre curte cît și feronerie gardului a cărui bază din cărămidă urmează o linie șerpuitoare cu urcări și coboriri.

Clădirea din strada 6 Martie, colț cu strada Eminescu, de mari dimensiuni, este prevăzută cu parter și două etaje; fostă proprietate a farmacistului Hess Wilmos, adăpostește printre prăvăliile parterului, o farmacie. Spațiul rezervat acesteia constituie un rar exemplu de interior secesiune păstrat intact, începînd de la frumosul mozaic floral colorat al pavimentului și culminînd cu mobilierul. Căptușind o parte din pereții încăperii, mobilierul prezintă în partea superioară o decorație imitînd ramuri ce se împletesc, se cațără și coboară cuprinzînd din loc în loc cîte un medalion ce-l reprezintă în altorelief pe Aesculap.

Exteriorul clădirii atrage atenția de la distanță prin turnul de colț de formă poligonală terminat într-un lujer viguros ce susține un boboc de floare.

Apropiîndu-se, trecătorul își desfată privirea pe luminoasele fațade prevăzute cu bow-window-uri și balcoane dispuse simetric, zidăria fiind armonios decorată cu motive florale.

Feronerie porții și a balustradelor întrește frumoasa imagine a clădirii.

Construcțiile perioadei florale au găsit tot mai mulți adepți în rîndul populației de condiții diferite. Ca urmare, în caleidoscopul stilistic al secesiunii arădean, întîlnim, pe lîngă construcții monumentale din zona centrală, și numeroase construcții mici ce au uneori doar ferestre în potcoavă sau în alte forme tipice anului 1900, precum și ornamente în aceeași viziune.

Pentru a nu depăși cadrul arhitecturii urbane de secol XIX, ne vom limita doar la a susține că zestrea constructivă a Aradului s-a îmbogățit în perioada imediat următoare cu numeroase și monumentale edificii aparținînd perioadei geometrice a secesiunii, multe prezentînd forme originale. Din păcate, nefiînd declarate monumente și nici măcar semnalate în literatura de specialitate, uitarea și neglijența au pogorit asupra lor. Cu toate acestea, nu trebuie să uităm că, alături de apanajul constructiv al celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, edificiile în stil secesiune dau personalitate orașului.

Nicolae Iorga, vizitînd orașul Arad în primul deceniu al secolului al XX-lea, scria următoarele despre atmosfera orașului: „*Lunga stradă care începe de la gară e cu desăvîrșire măreață, vrednică de orice capitală modernă, asemenea cu o bucată din Ringul vienez. Două alei despărțite printr-un spațiu lat poartă numai clădiri de mîna întîi, între care statul a semănat palate impunătoare*”. Această prezentare făcută Aradului de marele nostru istoric este un omagiu adus orizontului deschis al locuitorilor orașului acelor timpuri spre marile direcții ale progresului european cît și capacității creatoare proprii.

CONSTRUCȚII REPREZENTATIVE DE SECOL XIX ÎN MUNICIPIUL SF. GHEORGHE ȘI ÎN ORAȘUL TÎRGU SECUIESC

DR. SZEKELY ZOLTAN, GABRIEL LAMBESCU

Secolul al XIX-lea a fost un secol al exploziilor, al revoluțiilor — sociale, politice, tehnice, științifice —, al tradițiilor dărîmate, al reevaluării tuturor valorilor consacrate, al răsturnării tuturor ideilor — de la religie la monarhie, de la filozofie la poezie, de la știință la artă.

Pentru orașul Sf. Gheorghe secolul al XIX-lea a reprezentat începutul dezvoltării sale economice și urbane. Au rămas în urmă vremurile cînd datorită concurenței pe care o făcea Brașovului, ca piață de desfacere pentru mărfurile venite din Moldova sau din nordul Transilvaniei, prin Miercurea Ciuc,